

Ποιμένες και ποίμνιο - Η ηθική της αμαρτίας και των «δούλων»

✖ Για να γνωρίσει κανείς τον εαυτό του, λέει ο Νίτσε, πρέπει πρώτα να τον αναζητήσει. Πρέπει λοιπόν να επιστρέψει στις ρίζες, στο «απώτερο παρελθόν». Διότι «το μέλλον ανήκει σ' εκείνον ο οποίος θα έχει την πιο μακριά μνήμη».

Το μεγάλο έγκλημα των ηθικολόγων στα μάτια του Νίτσε, είναι ότι έδωσαν στον πόνο μια δηλητηριασμένη εξήγηση: Εάν κανείς υποφέρει, είναι γιατί έκαμε ένα λάθος, μια αμαρτία. Παράλληλα, οι ιερείς «στιγμάτισαν όλα τα αισθήματα της ηδονής, βλέποντας σ' αυτά την αμαρτία και την γοητεία», «έδωσαν τα ονόματα τα πιο ιερά στα αισθήματα αδυναμίας», «παραχάραξαν την Αγάπη για να την κάμουν Εγκατάλειψη και Αλτρουισμό», «είδαν στην μεγαλοσύνη μία άρνηση», «θεώρησαν τη ζωή σαν τιμωρία, την ευτυχία σαν πειρασμό, το πάθος σαν κάτι το διαβολικό, την εμπιστοσύνη σαν ανίερη» (ίδιο έργο).

Η φοβερότερη ασθένεια

Για τον Νίτσε, βρισκόμαστε μπροστά σε μία ασθένεια: *«την τρομερότερη ασθένεια που ενδήμησε ποτέ μέσα στους ανθρώπους»*. Η καταγωγή της ασθένειας αυτής είναι η εμφάνιση, σε μια καθορισμένη εθνογεωγραφική περίμετρο, ενός ηθικού τύπου, φορέως μιας νοοτροπίας και μιας προθέσεως, του οποίου ή τελειότερη ενσάρκωση είναι ο ιερέας. Για τον ιερέα, οποιοδήποτε γεγονός είναι μία ηθική ένδειξη. Ο κόσμος δεν είναι πλέον γεμάτος γεγονότα αντικειμενικά ουδέτερα, τα οποία αξιολογούνται από τις συγκυρίες. Είναι γεμάτος μόνον από τιμωρίες και ανταμοιβές. Οποιοδήποτε ευτυχές γεγονός είναι ένδειξη μιας ανταμοιβής «γραμμένης» στην αιώνια τάξη πραγμάτων. Οποιοδήποτε ατυχές γεγονός είναι ένδειξη μιας τιμωρίας, που τιμωρεί ένα «ηθικό λάθος» σημερινό, περασμένο, ή και μελλοντικό.

Η προσπάθεια επέτυχε; Είναι γιατί η θεότης άκουσε τις εκκλήσεις που της έκαναν. Απέτυχε; Είναι γιατί οι προσευχές δεν ήσαν αρκετά ευλαβείς, ή γιατί ο ενδιαφερόμενος ήταν ασεβής (δεν ήταν αγνός).

Ξεκινά κανείς μία επίμεμπτη πράξη και παρ' όλα αυτά κερδίζει; Είναι γιατί συγχωρήθηκε.

Απέτυχε και πιάστηκε; Τιμωρήθηκε.

Έτσι, για κάθε συγκυρία της ζωής, με κατάλληλο χειρισμό της διαλεκτικής και

της λογοκοπίας, εγκαλώντας αδιερεύνητα και ανεξέλεγκτα δόγματα, ο ιερέυς εξηγεί ακάματα το γιατί και το πως, των καταστάσεων που ο ίδιος φαντάζεται .

Μια πειθαρχία παρά φύσιν

Όταν κακομεταχειρίζεται κανείς το σώμα, γράφει ο Νίτσε (στην «Θέληση της δυνάμεως»), δημιουργεί το κατάλληλο έδαφος για τα αισθήματα ένοχης, δηλαδή μία αρρωστημένη κατάσταση που χρειάζεται μία εξήγηση. Αυτήν την εξήγηση, ο ιερέυς την παρέχει με μία θέρμη σχεδόν μονομανιακή, επωφελούμενος της ασθένειας και τού υποβόσκοντος μαζοχισμού. Η κακοδιαθεσία την οποία δημιούργησε ή αμφιβολία είναι το τίμημα που ο άνθρωπος πρέπει να πλήρωσε για την προσβολή που έκαμε. Συνειδητά ή όχι, προς την θεότητα. Και ή προσβολή πρέπει να εξιλεωθεί μέσω του ιερέως, ο οποίος ανακαλύπτει την φύση της, αναλύει τις αιτίες της και προτείνει ένα φάρμακο.

Ο ιερέυς παρουσιάζεται έτσι ως μεσάζων μεταξύ τού δημιουργού-λυτρωτού και τού αμαρτωλού όντος, μεταξύ του ανθρώπου που κάνει λάθη και του Θεού που είναι τέλειος. Χάρης στην μεσίτευση του, στην ικανότητά του (γιατί ξέρει το κακό όπως ο γιατρός ξέρει την ασθένεια και ο ψυχαναλυτής τα συμπλέγματα), η θεότης θα ευαρεστηθεί να ξεπλύνει την ακαθαρσία, να σταματήσει την οργή της, να εξαφανίσει το λάθος, να πέρασει τέλος το όνομα τού θνητού από τον πίνακα των κολάσιμων κατηγοριών στο τετράδιο των ουράνιων αμοιβών και των ευλογημένων οραμάτων!

Ο άνθρωπος «ο οποίος υποφέρει από μία οποιαδήποτε αιτία, φυσιολογική ασφαλώς» αναρωτιέται για τους λόγους του πόνου του. Τότε συναντά κάποιον που γνωρίζει ακόμη αυτό που είναι κρυφό, τον μάγο του, τον ασκητικό ιερέα, ο οποίος του δίνει μία πρώτη ένδειξη για την αιτία του πόνου του. Πρέπει να την αναζητήσει στον ίδιο τον εαυτό του, σε ένα λάθος που έκαμε στο παρελθόν. Πρέπει να εξηγήσει τον πόνο του σαν μια τιμωρία... Άκουσε, κατάλαβε ο δυστυχής, τώρα έχει γίνει σαν μία κότα, γύρω από την οποία έχει χαραχθεί μία γραμμή. Δεν μπορεί πλέον να βγει από τις κυκλικές αυτές γραμμές, από άρρωστος, έχει γίνει αμαρτωλός.

Η συναίσθηση του λάθους μας, παρουσιάσθηκε ακατέργαστη κατά κάποιο τρόπο. Στα χέρια του ιερέως, αυτού του καλλιτέχνη του συναισθήματος τού λάθους, αυτό το συναίσθημα άρχισε να παίρνει μορφή! –και τι μορφή! Η αμαρτία! γιατί αυτό είναι το όνομα που δίνει ο ιερέυς στην ζωική «κακή συνείδηση», η αμαρτία έμεινε ως τώρα το βασικό γεγονός στην ιστορία της άρρωστης ψυχής και

αντιπροσωπεύει για μας την πιο ολέθρια επιδεξιότητα της θρησκευτικής ερμηνείας. Η έννοια της αμαρτίας ανήκει ειδικά στον ιερέα. Στο λεξιλόγιο του παλαιού ευρωπαϊκού κόσμου, δεν υπάρχει λέξη για να την ερμηνεύσεις. Στην γλώσσα του Βιργιλίου και του Κικέρωνος, το «πεκάτουμ» θέλει να πει λάθος, έγκλημα, δηλαδή συγκεκριμένα πράγματα ενώ στην ελληνική γλώσσα ή ανάλογη λέξη ήταν «ύβρις».

Η έννοια της αμαρτίας δεν είναι παρά μία ιερατική παρέκκλιση, αναλογούσα σε μία ιδέα, την οποία η Αρχαιότητα δεν είχε ποτέ συνειδητοποιήσει, ένα πολύ ειδικό λάθος, βασιζόμενο σε μυστήρια, σε δόγματα και σε αισθήματα ενοχής. Ένα λάθος που έγινε έναντι της θεότητας μόνον και των δικών της απαιτήσεων και ιεροτήτων.

Για τον Νίτσε, η αποθέωση του ηθικού τύπου που ενσαρκώνεται από τον ιερέα, είναι το «ασκητικό ιδεώδες». Ο φιλόσοφος επιμένει στον ρόλο του ασκητού, στον οποίον βλέπει «την αντίφαση φτιαγμένη άνθρωπο».

Υπάρχει σ' αυτόν ένα αχόρταγο ένστικτο, το οποίο θέλει να τα βάλει με την ζωή, την δική του και των άλλων. Δηλαδή δεν επιβεβαιώνεται παρά με το να αρνείται (η θέση του δεν είναι παρά μία άρνηση) δεν δέχεται να υπάρχει, παρά για να ρίχνει το ανάθεμα επάνω σε ότι υπάρχει. Δεν έχει παρά μίσος για τον κόσμο, για τις φυσικές λειτουργίες, για το σφρίγος, την δύναμη, το κάλλος και την χαρά.

Ο άνθρωπος με την κακή συνείδηση έπιασε μία θρησκευτική υπόθεση, για να ωθήσει το ίδιο του το βασανιστήριο σε βαθμό σκληρότητας και οξύτητας τρομακτικό. Μία υποχρέωση προς τον Θεό. Η σκέψη αυτή, γίνεται γι' αυτόν ένα όργανο βασανισμού. Παίρνει από τον Θεό και τις τελευταίες αντιθέσεις που μπορεί να φανταστεί μέσα από τα ίδια του τα ζωικά και αχαλίνωτα ένστικτα και μεταλλάσσει τα ίδια αυτά ένστικτα, σε λάθη έναντι του Θεού (εχθρότητα, αντίδραση, επανάσταση έναντι του κυρίου, του πατέρα, του προγόνου και της αρχής του κόσμου). Στέκεται στο κέντρο της αντιθέσεως μεταξύ Θεού και Διαβόλου, αποβάλλει από τον εαυτό του όλες τις αρνήσεις, ότι τον ωθεί στην άρνηση του εαυτού του, στην άρνηση της φύσεως, του φυσιολογικού, την πραγματικότητα της ύπαρξης του, για να επιτύχει την βεβαιότητα ενός πράγματος πραγματικού, ζωντανού, αληθινού, Θεού, αγίου, Θεού δικαίου, Θεού δημίου, το υπερπέραν, το αιώνιο μαρτύριο, την κόλαση, το απροσμέτρητο μεγαλείο της τιμωρίας και του λάθους. Πρόκειται για ένα είδος τρέλας θελήσεως για ψυχική σκληρότητα, ανάλογη της οποίας δεν θα βρει κανείς.

Αυτός ό εκδικητής (και ζηλόφθονος) Θεός, γίνεται μόνιμος κατήγορος, γιατί είναι πάντοτε μοναδικός για εκδίκηση. Άλλωστε πως δεν θα ήταν; Έτσι, ο αδύνατος αυτοκαταδικάζεται ανέκκλητα την ίδια στιγμή που θέλει να εξαφτεί από ενθουσιασμό. Πρέπει πλέον να εξομοιώσει τον πόθο του με αυτήν την προοπτική της σωτηριολογίας, όπου ο θρίαμβος, το μαρτύριο, η λύτρωση και η εξαφάνιση του εγώ, είναι αδιάλυτα ανακατεμένα.

Η αντιστροφή των αξιών

Η «ηθική της αμαρτίας» επιδεικνύει έτσι μία αληθινή αποστροφή προς το σώμα και τις δραστηριότητές του. Είναι «κακά πράγματα», που επαναφέρουν τον άνθρωπο «στα ένστικτά του», «στο κτήνος που κοιμάται μέσα του». Διότι το ένστικτο της πάλης και το γεννητικό ένστικτο είναι βασικά ένστικτα ζωής, ιδιαίτερα παραγωγικά και ανανεωτικά. Αυτά που αντιτίθενται περισσότερο στις επιδιώξεις του ιερέα και του ασκητού.

Η ικανότης του ιερέα να αλλάζει το όνομα των άξιων δεν είναι λιγότερο αξιοπρόσεκτη. Ονομάζει την ανικανότητα θεληματική αποχή, την παραίτηση απομάκρυνση από τα πράγματα του κόσμου αυτού, την αδράνεια ταπεινοφροσύνη, την ανανδρία αφοσίωση στον κοινό σκοπό, κλπ. Δύο τύποι συμπεριφοράς βρίσκονται αντιμέτωποι εδώ. Στις αντιθέσεις της ηθικής της τιμής της Παλαιάς Δύσεως (ευγενής-χαμηλός, άξιος-ανάξιος, γνήσιος-αμφίβολος, θαρραλέος-δειλός, πιστός-προδότης, λογικό-παράλογο, ορθολογικό-ανισόρροπο, έντιμο-άτιμο), η ηθική της αμαρτίας απαντά με αφηρημένες αντιθέσεις, οι οποίες δεν είναι παρά παραμορφώσεις: καλό-κακό, ταπεινό-παράλογο, υποταγμένο-υπερήφανο, πνευματικό-σωματικό, αδύναμο-αυθάδες, μετριόφρον-απεριόριστο.

Παράλληλα, ό ιερεύς βάζει την αμφιβολία στην καρδιά των δυνατών. Επωφελείται από τις ανησυχίες τους, τούς πόθους τους, τις αποθαρρύνσεις τους, ακόμη και από τις φιλοδοξίες τους, για να τούς πείσει και να τούς καθησύχαση. Κάνει να γεννηθεί μέσα τους ο σπόρος της αρρώστιας, το συναίσθημα της ένοχης. Με αυτόν τον τρόπο, με την δημιουργία του συναισθήματος αυτού, ο ιερεύς κατορθώνει να πείσει τούς συνομιλητές του να απαρνηθούν τις φυσικές αντιδράσεις τους να αγωνιστούν εναντίον των βαθύτερων ενστίκτων τους.

Ανάλογα με τις συγκυρίες και τις εποχές, ο ηθικολόγος θα προσπαθήσει να γίνει πιστευτό το ότι είναι εγωιστικό να σκέπτεται κανείς τούς δικούς του (την οικογένεια, την χώρα του), πριν να σκεφθεί τούς «λαούς του κόσμου», ότι είναι ντροπή να είναι υπερήφανος για τον πολιτισμό από τον οποίο προέρχεται, ότι είναι φαντασιώδες να ανταμείβονται οι καλύτεροι, ότι είναι άδικο να φανερώνει κανείς

τις διαφορές της αξίας τού καθενός, ή να κάνει επιλογή.

Οι εξαθλιωμένοι μόνον είναι καλοί, οι φτωχοί, οι ανίκανοι, οι μικροί μόνον είναι καλοί, αυτοί που υποφέρουν, αυτοί που έχουν ανάγκη, είναι κι αυτοί είναι οι μόνιμοι ευλαβείς, οι μόνιμοι ευλογημένοι από τον Θεό. Σ' αυτούς μόνον θα ανήκει η ευλογία. Αντίθετα, εσείς οι άλλοι, οι οποίοι είσθε ευγενείς και δυνατοί, είσαστε στην αιωνιότητα οι κακοί, οι σκληροί, οι αχόρταγοι, οι πλεονέκτες, οι ανίεροι και αιωνίως θα μέινετε οι αποδιωγμένοι, οι καταραμένοι, οι κολασμένοι.

Αυτοί που είναι καταραμένοι στα μάτια τού ιερέως δεν είναι δυνατοί και κακοί, είναι κακοί γιατί είναι δυνατοί. Είναι το πνεύμα τού Λόγου επί τού Όρους: *«Μακάριοι οι πτωχοί τω πνεύματι, αὐτοῖς γάρ ἐστὶ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»*. Και είναι ακόμη ή παραβολή τού αντικειμένου των Ευαγγελίων: *«Οἱ ἔσχατοι ἔσονται πρῶτοι»*.

Ο Νίτσε παρομοιάζει τον ιερέα με το αιλουροειδές, που τραυματίζει θανατηφόρα αντί να σκοτώσει, γιατί παίρνει την προφύλαξη να μην σκοτώσει. Ικανοποιείται με το να πληγώσει και να μολύνει την πληγή. Ο πληγωμένος ζητά βοήθεια και τότε ο ιερέας τρέχει, εφοδιασμένος με φάρμακα που δεν θα ανακουφίσουν παρά στιγμιαία, αλλά που, όπως το ναρκωτικό, θα δημιουργήσουν έναν εθισμό, τού οποίου ο αρρώστος θα είναι δούλος. Σκοτεινός φορέας μικροβίων, ζωντανός πόθος εξαπλώσεως στον κόσμο της αρρώστιας της οποίας υπήρξε πρώτο θύμα, είναι πλέον ό κατάλληλος για να οδηγεί στην βοσκή την αγέλη των αρρώστων, να οργανώνει την εξουσία του στην αυτοκρατορία των βασανισμένων.

Ο ιερέας είναι ο άνθρωπος που αλλάζει την κατεύθυνση της μνησικακίας. Γιατί δίνει στο ον που υποφέρει έναν λόγο για να υποφέρει. Χρησιμοποιεί αυτό το βάσανο για να επιβάλει μία πειθαρχία, να καθορίσει τούς όρους τής εξαγοράς. Με δύο λόγια, υποδεικνύει «μία αιτία που μπορεί να υποφέρει κι αυτή με τη σειρά της». «Υποφέρω, άρα κάποιος πρέπει να είναι η αιτία», έτσι σκέπτονται όλα τα αρρωστημένα πρόβατα. Τότε ο βοσκός τους, ο ασκητικός ιερέας, τούς άπαντα: «Πράγματι, πρόβατό μου, κάποιος πρέπει να είναι η αιτία: αλλά η αιτία είσαι εσύ. Εσύ είσαι ή αιτία του εαυτού σου!».

Ο ιερέας είναι αυτός που φροντίζει τις αρρώστιες που ο ίδιος καλλιεργεί. Κάθε φορά που προτείνει μία ανακούφιση, το τίμημά της είναι ένα νέο βάσανο. Δεν περιποιείται σε τελευταία ανάλυση, παρά για να εξασφαλίσει καλύτερα την βορά του. Όταν το λάθος εξαγνισθεί, είναι ανάγκη γι' αυτόν να εξηγεί κάθε νέα ατυχία

με ένα νέο λάθος, που απαιτεί έναν νέο εξαγνισμό!

Ο δυνατός άνθρωπος κι ο αποδιοπομπαίος τράγος

Ο ιερέυς ενθαρρύνει αυτήν την αυταπάτη, γιατί είναι ευκολότερο να διοικεί μία υποταγμένη μάζα, η οποία έχει τις ίδιες σκέψεις, παρά αυτόνομα άτομα, τα οποία είναι μία «οικουμένη» το καθένα μόνο του. «Δεν πρέπει να εξαπατάται κανείς», προσθέτει ό Νίτσε, «οι δυνατοί έχουν την τάση να διαχωρίζονται ενώ οι αδύνατοι ΝΑ ενώνονται».

Η ηθική των «δούλων» είναι λοιπόν μία ηθική μαζική. Οι αδύνατοι αποτελούν μία μάζα, επί της οποίας βασιλεύει η πειθαρχία των θεολόγων. Αλλά συγχρόνως με την υποταγή του, ο αδύνατος λυπάται γι' αυτήν. Η θρησκεία του εκφράζει την αρρώστια του και συνάμα την διαμαρτυρία του εναντίον του εαυτού του.

Αυτό το αντιφατικό ένστικτο, που σε τελευταία ανάλυση δεν είναι παρά μία ασυνείδητη άρνηση του εαυτού του, μία μετάφραση τής «μεταμέλειας του εαυτού του» δημιουργεί την «επιθυμία τής απελευθερώσεως», ή ακριβέστερα, να βρει έναν αποδιοπομπαίο τράγο γι' αυτήν την επιθυμία. Και ο αποδιοπομπαίος τράγος έχει υποδειχθεί, ήδη από πριν. Θα είναι ό δυνατός άνθρωπος, αυτός πού είναι πραγματικά «απελευθερωμένος», γιατί η προσωπικότητά του δεν υποτάχθηκε ποτέ, δεν αλλοτριώθηκε ποτέ αυτός που ζει στον δικό του ρυθμό. Ο ενεργών και όχι ενεργούμενος.

Η αδυναμία και η ανικανότητα των ιερέων μεγαλώνουν μέσα τους ένα μίσος τερατώδες, σκοτεινό, διανοητικό και δηλητηριώδες. Αφού πέρασε είκοσι χρόνια στην έρημο, ο ασκητής νόμισε ότι οι στερήσεις και τα βάσανα στα οποία ο ίδιος θεληματικά υπέβαλε τον εαυτό του, έδιναν «φυσιολογικό» το δικαίωμα να υποβάλλει την ανθρωπότητα σε όσα είχε υποφέρει ο ίδιος!

Η ηθική της τιμής και η ηθική της αμαρτίας

Η ηθική της τιμής, που χαρακτηρίζει περιληπτικά την ηθική συμπεριφορά του Παλαιοδυτισμού (του Παλαιοευρωπαϊσμού γενικά), αντιτίθεται ριζικά σε αυτό που αποκαλέσαμε ηθική της αμαρτίας. Κάθε φορά πού επικρατεί «η ηθική των δούλων», η γλώσσα έχει την τάση να συνδέει την έννοια των λέξεων, «καλός» και «κουτός». Στην κοινή γλώσσα, ένα «καλό παιδί» είναι πάντα ένα αγαθό παιδί, αφοσιωμένο, αλλά τελικά λίγο βλάκας. Κατά τον ίδιο τρόπο θα μιλήσει κανείς για μία «καλή σταδιοδρομία», υπονοώντας «μία μικροσταδιοδρομία», ένα «καλό δρόμο». Αν είναι «καλό», θα πει ότι είναι «μικρό». Όχι μεγάλο προς Θεού! Ένας «καλός άνθρωπος» θα είναι ένα ασήμαντο πρόσωπο, οπωσδήποτε παθητικός,

εύσπλαχνος, το αντίθετο ενός τολμηρού, δηλαδή με δύο λόγια το αντίθετο ενός γενναίου ανθρώπου.

Επίλογος με τα λόγια ενός παλαιού γνωστού ιερέως:

«ΧΑΙΡΕ ΣΤΡΑΤΙΩΤΑ ΧΡΙΣΤΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΥΤΟΥ ΔΟΞΗΣ ΥΠΕΡΔΙΚΕ, ΧΑΙΡΕΤΕ Ω ΜΑΚΑΡΙΑΙ ΧΕΙΡΕΣ ΤΟΥΣ ΓΟΥΝ ΔΥΣΣΕΒΕΙΣ ΚΑΙ ΑΛΑΣΤΟΡΑΣ ΕΛΛΗΝΙΣΤΑΣ ΚΑΙ ΠΥΡΙ ΚΑΙ ΣΙΔΗΡΩ ΚΑΙ ΥΔΑΤΙ ΚΑΙ ΠΑΣΙ ΤΡΟΠΟΙΣ ΕΞΑΓΑΓΑΤΕ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΗΣ ΖΩΗΣ ΡΑΒΔΙΖΕ, ΕΙΡΓΕ, ΕΙΤΑ ΓΛΩΣΣΑΝ ΑΦΑΙΡΕΙ, ΕΙΤΑ ΧΕΙΡΑΝ ΑΠΟΤΕΜΝΕ, ΚΑΙ ΑΝ ΟΥΤΩ ΜΕΝΕΙ ΚΑΚΟΣ, ΘΑΛΑΤΤΗΣ ΠΕΜΠΕ ΒΥΘΩ».

Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, Σχολάριος

Πηγή: abisso.gr (απόσπασμα από το βιβλίο του Αλέν ντε Μπενουά, «Η γενεαλογία της ηθικής τους Νίτσε»)